

A KÖNYVNYOMTATÁS AZ EZERÉVES HAZÁBAN

ÁCS MIHÁLY

Ezer év egy nemzet életében!...

A küzdelmek és viszontagságoknak mily változatos és végnélküli sorozata!...

Kivált egy oly nemzetnél, mint a mienk, melyet a népvándorlás áramlata idegen néptörzsek közé sodort, hol rokontalanul állva, napról-napra megújuló élet-halálharcot kellett végigküzdenie, hogy az egyszer elfoglalt rögöt az irigy szomszédok ellen megvédhesse.

Mikor aztán időnként egy erős kezű vagy bölcs fejedelem, avagy pedig egy-egy kiválóbb államférfiúnak szerencsésebb korszaka következett, melyben a külső és belső ellenségek fékentartva, valamelyes, békéhez hasonló szellem uralkodhatott: akkor is inkább az újabb erőgyűjtés, a netaláni támadások miatti résen állás, mint a rendszeres kulturai fejlődés lehetett a jelszó.

Ha gondolkozva olvassuk nemzetünk történelmét, önkénytelenül azt a benyomást nyerjük, hogy a többféle csapások mellett, saját nemzeti hibáinkon kívül, még a rossz szomszédokkal is meg voltunk áldva; kik a szeretet tanát hirdető kereszténységben s a mindenkit fölemelő kulturában régebben éltek már, mint mi, de a kik legnagyobb veszedelmeink közepette is a legtöbbször meglehetősen közönyt, sőt olykor a felebaráti szeretettől nagyon távol álló szűkkeblűséget tanúsítottak. Erre nézve a tatárjárás IV. Béla idejében s a mohácsi veszedelem elég például szolgálhatnak. A felebaráti segítségül sietés helyett őrizték otthon drága bőrüket s engedték, hadd ontsa vérét a »kereszténység védbástyája« az ő biztonságukért is, s ha éppen el is vérzene, legalább lenne azután min osztozni.

A »kereszténység védbástyája«, ez a lovagias elnevezés, sok idő-, sok pénz- és különösen sok vérbeli áldozatába került nemzetünknek. A védbástyán belül levők fejleszthették iparukat, a tudományokat és művészeteket; míg nálunk, védelmezőknél, ha történtek is többszörösen, még pedig nagyobb szabású kezdeményezések — mint Nagy Lajos és Hunyadi Mátyás idejében — a szellemi élet rendszeres fejlesztésére: a folytonos harcok között mindig-mindig megsemmisültek. Hogy csak egyet említsek, hol van a híres könyvtár, melyet legnagyobb királyunk annyi bőkezűséggel, Európa csodálatára, alapított? A Corvinákból alig maradt fenn néhány példány s ez is szétszórva; legkevesebb igazi rendeltetése helyén, Magyarországon.

— De a sok harczból, a sok pusztulásból megmaradt mégis az az antäusi erő, melyet az anyaföld-köl-

csönöz s a mely nemzetünket is a végmegsemmisülés perczeiben újra és újra megint talpra állítá.

És most, egy küzdelemben gazdag évezred mulva, békésebb korszakban, a világ érdeklődve tekint felénk, mintegy kérdezve: »vajjon te, ki annyi ideig védted a művelt nyugatot, a megváltozott viszonyok között képes vagy-e magad a művelődésre? vajjon elég bátor vagy-e a népek nagy versenyében, a tudomány és művészet érdekében, a szellem fegyverével a harcot fölvenni? vajjon testi ügyességed az ipari munkában is olyan-e, mint volt hajdan a katonai erények gyakorlatában? Szóval megérdemled-e, hogy tagja légy a polgárisult népcsaládnak; törekvései és sikereiben osztályos?«

A világ egyik legnevezetesebb épületében, a londoni Szent Pál templomban, egyszerű kő jelöli építőjének nyughelyét, melynek fölírata azonban száz bőbeszédű dicséretnél többet mond: »Emléket keressz vándor, nézz körül!« És valóban, a fönnebbi kérdésekre is az lehetne a felelet: »Nézzetek körül, külföld népei! Félreismerhetetlen törekvést vehettek itt észre a jóra-
való iparkodásban. Egy még nem régiben iparban, művészet és tudományban elmaradottnak ismert nemzet, ime, bizonyoságot tesz róla, hogy az ezer év küzdelmei között megtartotta életerejét; a szellemi tevékenység és a kezügyesség munkáiban egyaránt jelentékeny tud alkotni; megérdemelte a jogot, hogy a második évezredben az annyi viszontagsággal megtartott földdarabot minél virágzóbbá, annak lakóit minél megelégedettebbé tegye.

Jön a nagy ünnep, midőn a mult és jelen képét iparkodunk minél hűbb színekben a szemlélő elé tárni: Ime, e fegyverekkel szereztek és védelmezték

meg a régiek e hont és ilyenekkel — gyalu, kalapács, fűrés, ekevas stb. — akarják megtartani azt az utódok.

Ott lesz az eszmék terjesztője, a könyvnyomtató sajtója is, régi és újabb termékeivel; abból az időből, mikor még elszigetelten, a fölvilágosodásnak mintegy világító tornyaiként működtek a sajtók, egész napjainkig, mikor annak termékei mindenkire nézve élet-szükségletté váltak.

S ha visszatekintünk a multba, láthatjuk, hogy a milyen viszontagságos volt maga a nemzet élete, olyan volt a könyvnyomtatásé is hazánkban.

Megelőzve nagyobb nemzeteket, otthonra talál a könyvnyomtatás a fényes budai udvarnál, hogy csakhamar nyomtalanul eltűnve, majdnem egy félszázad mulva nyerjen csak folytatást egy vasmegyei kis községben. De hát, maga a kor olyan volt már ekkor, hogy fölismerve a sajtó hatalmas közvetítő erejét, törekvéseiben nem nélkülözhetette többé annak segélyét. A vallásújításban mily fontos szerepet játszott, elmondták már előttem többen, ékesebb szavakkal, erősebb logikával; a tény a maga valóságában ugyanaz marad, hogy a mit a szónoklat ereje élesített, az a szikra, a meggyőző olvasmány melegénél élő hitté alakult.

És a mint Heltai, Honterus Erdélyben, a debreczeni könyvnyomtatók a magyarországi részen buzgón és credménynyel szolgálták a mindinkább terjedő protestantizmus ügyét; úgy a nemsokára beállott visszahatás idejében a nagyszombati katolikus sajtó is csakhamar nagy tevékenységet fejtett ki a régi hit érdekében.

Igy folyt a tevékenység mindkét részről, hosszú időkön keresztül, meg-megújuló erővel s ha szemlét

tartunk a magyar könyvnyomtatás első századaiban készült munkák fölött, túlnyomólag vallásos tartalmuk vagy irányuk híven jellemzi e korszak gondolatmenetét. Közbe-közbe azután nem áttalotta egyik vagy másik küzdő fél az ellenkező nézetten levőknek sajtóit és fölszerelését, ha hatalmába kerültek, vandál módon szétrombolni, a mint ez 1704-ben a labanczok részéről Debreczenben megtörtént.

A munkák túlnyomólag vallásos iránya mellett még egy másik körülmény ragadja meg figyelmünket. Az tudniillik, hogy e korszak magyar könyvnyomtatói többnyire tudományos készütséggű emberek voltak s éppen azért nem csodálható, hogy közülök egyesek a szakmában is oly magas képzettségre tettek szert, mint például Szenczi Kertész Ábrahám a XVII. század közepén és Tótfalusi Kis Miklós, ugyan e század vége felé. Intelligenciájuk sugalta nekik, hogy javítólag és emelőleg hassanak e téren is s így történetelt meg az utóbbival az a ritka eset, hogy mestereit, az akkoriban pedig nagyon híres németalföldi könyvnyomtatókat, kivált a betűmetszés terén, felülmulta, s ő, a kulturális téren annyira elmaradt nemzet fia, az európai fejedelmeknek s ezek között a kényes izlésű római és florenzi udvaroknak nyomdáit rendezte be. Tehát egy olyan iparágban, melyben, sajnos, ma is még többnyire külföldi észre és erőre szorulunk.

Utána következtek a könyvnyomtató-dynastiák: a löcsei Brewer-, a Landerer-, Trattner stb. családok évei. Működésüket nem annyira a hitbeli buzgalom, nem az, hogy egy-egy felekezetnek érdekeit szolgálják, hanem a választott iparág fejlesztése mellett a tisztességes úton való saját anyagi gyarapodás irányozta. S míg az egyik családból, a Trattnerekből, az udvar

egyik legkegyeltebb embere, a trónörökös, a későbbi II. József császár tanítómestere lett, addig nem nagy időközben a másiktól Landerer Mihály a Martinovicspörbe keveredett.

Az öntudatra ébredt nemzet mindinkább kezdé átlátni, mily kincsét bír, esiszolatlan állapotában is, saját nyelvében; gondolta, milyen szép dolog lenne, az ezredév alatt a viszonyok kényszerűsége folytán oly gyakran megszakadt kulturát ennek művelésével folytatni. S a szép álm beteljesült. A lelkesedés tudományos, művészeti és irodalmi társaságokat és intézeteket, az irodalmi vállalatoknak olvasókat teremtett. S a kulturális fejlődésben mily hatalmas eszköz volt a könyvnyomtatás. Lehetővé tette, hogy egy Széchenyi Istvánnak vagy Kossuth Lajosnak lángszavairól az ország minden zugában mielőbb tudomást vegyenek; az eszme közvetítése által testvérekké avatta a nyomtatott könyv vagy hirlap az embereket s egy közös, régóta várva-várt célzt érlelt meg: Magyarország újjáalakulását. És ebben a legelső ténykedés mintegy hálanyilvánítás volt a sajtó iránt, a tett szolgálatokért: a sajtó szabaddá lett.

* * *

Több mint négyszázhuszonkét éve, hogy magyar földön az első nyomtatott könyv elkészült. Azóta a könyvnyomtatás sok szolgálatot tett ez országban a fölvilágosodás terjesztése körül, sok szomorú lelket megvigasztalt egy-egy biblia vagy imádságos könyv, avagy örökbeesű költői munka alakjában. Lehet-e meghatározni azok számát, a kik egy félszázad óta Petőfi verseiből vagy Jókai regényeiből gyönyört és lelkesedést merítettek?! Szemeik előtt a rideg, fekete

betűk hányszor alakultak át szingazdag és meleg képekké?! — Megtette e tekintetben a hazai könyvnyomtatás bőven kötelességét. Mint a régiek szokták mondani: Isten dicsőségére s az emberiség hasznára!...

S a nagy nemzeti ünnepen, mikor a kíváncsi vagy szakértő szem széttelint az ipar és művészet ott felhalmozott tárgyain, nem aggódhatunk az összehasonlítás folytán a külföld e nemű termékeivel.

Legyen elismerés, legyen dicséret annak részén, a ki igazán fáradozott, a kinek esze és verejtéke alkotta a kitüntetésre méltót. Legyen folytonos fejlődés a hazai könyvnyomtatás terén a második évezredben is. Legyen annak munkásai között a művelődés és szakképzettség iránt a kellő érzék. Építsék az anyagi jobblét épületét biztos kézzel, higgadt megfontolással; de ne rombolják le a meglévőt, mert berendezése talán nem eléggé divatos már. A fennlevőt fokozni, a haladáshoz átidomítani legyen a cél. Legyen élő példa előttük saját nemzetünk történelme: a 48-diki nagy átalakulás is nem mától holnapra esett meg, hanem egy félszázadig tartó reformkorszaknak következménye volt. Találkozzanak törekvéseikben a munkaadók részéről igazságszeretettel és humanizmussal; ne tekintsék ezek őket vak eszköznek a saját boldogulásukra, hanem érdemes munkatársaiknak.

Legyen a második évezred kezdete mindnyájunkra nézve egyúttal egy jobb korszaknak kezdete!

